

AVRUPA JEOPOLİTİĞİNDE RUS-AMERİKAN REKABETİ VE ALMANYA'NIN YÜKSELİŞİ

Dr. Cafer Talha Şeker

İNSAMER

IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Şeker, Cafer Talha. "Avrupa Jeopolitiğinde Rus-Amerikan Rekabeti ve Almanya'nın Yükselişi".
İNSAMER. 02.12.2019.

Analiz

Paris İklim Anlaşması'nı imzalayan Batılı ülkeler, hidrokarbon yakıtlı enerji çağından yenilenebilir kaynaklı enerji dünyasına geçmek üzere anlaştılar. Bu doğrultuda kömür ve nükleerden elektrik üretimini azaltmaya başlayan Almanya ve Fransa, 2030'larda fosil kaynaklara bağımlılığı büyük ölçüde azaltmayı hedefliyor. Ancak sıvılaştırılmış gaz (LNG) ve kaya gazı alanlarında giderek artan kaynak zenginliği ile ABD'nin 2016'dan bu yana Avrupa'ya gaz satışında görülen hızlı artış, Avrupa ile ABD arasındaki çıkar ayrışmasını tetikleyen unsurlardan biri hâline gelmiş görünüyor.

Amerikan petroleri üzerinden küresel güce ulaşan Rockefeller ailesi, *Exxon-Mobil* başta olmak üzere Amerikan şirketlerinin Paris Anlaşması'na itiraz etmeleri sonrasında yaptığı açıklamada, Amerikalı petrol ve gaz şirketlerini anlaşmaya ikna etmekte zorlandıklarını

söyledi. ABD Hükümeti, özellikle Donald Trump iktidara geldikten sonra, Amerikalı enerji şirketlerinin Avrupa çıkarları lehinde pazardan çekilmeyeceklerini, "küresel ısınma" iddialarının da Amerikan çıkarları aleyhinde yürütülen bir propaganda olduğunu ileri sürerek Paris İklim Anlaşması'na aykırı bir politika izlemeye başladı.

Ancak Washington'ın Amerikan şirketleri lehine izlediği bu politika, Rusya'nın da elini güçlendirdi ve devlet destekli Rus yatırımlarının önü açıldı. Böylece Rusya, bir kez daha Avrupa'da ABD'nin rakibi oldu. Beklemediği böyle bir sonuçla karşılaşan Washington ise Rus şirketlerini farklı yollardan durdurmak üzere harekete geçti. Şubat 2019'da İNSAMER'de yayımlanan bir analiz yazımızda, Rusya'nın Almanya ile iş birliğine Fransa'nın itirazını ve Avrupa Birliği (AB) içinde yaşanan görüş

İNSAMER
IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

ayrılıklarını ele almıştık. Nitekim aradan geçen dokuz ayda yaşanan yeni gelişmeler, Avrupa'daki yeni jeopolitik rekabetin artarak sürdüğünü ortaya koymaktadır.

Almanya'ya Rus gazını taşıyacak olan Kuzey Akım-2 Projesi'nde Berlin yönetimi ile anlaşmakta zorlanan Fransa, oyuna daha fazla müdahil olarak Rusya ile ilişkileri geliştirecek adımlar atmaya başladı. ABD Hükümeti ise bu gelişmeler üzerine, Avrupa'da Rusya'nın artan ağırlığına ve buna yol veren Alman politikalarına karşı tehditlerini arttırdı. Bugün gelinen noktada, ABD'nin Avrupa'dan tam olarak ne istediği ve Kuzey Akım-2 Projesi'ni hedef alırken hangi yollara başvuracağı önemli bir merak konusu.

Avrupa'nın Artan Rusya Bağımlılığı

Hâlihazırda Avrupa'nın doğal gaz ithalatının üçte birini tedarik eden Rusya, Avrupa'ya üç güzergâh üzerinden gaz naklediliyor:

- 1) Belarus-Polonya hattı
- 2) Ukrayna-Slovakya hattı
- 3) Kuzey Akım-1 hattı (Rusya-Almanya, Baltık Denizi güzergâhı)

İnşaatı büyük ölçüde biten Kuzey Akım-2 Projesi ise, Rus doğal gaz boru hattını Baltık Denizi'ndeki ülkelerin kıta sahanlığından geçirerek Almanya'ya bağlayacak. Projenin 2019 sonlarında tamamlanması hedeflenmiş olsa da hattın Danimarka açıklarından geçişiyle ilgili yaşanan anlaşmazlıklar sebebiyle projenin henüz %80'i tamamlanabilmiş durumda. Bu hattın yapımı 2020'de sona erdiğinde, yukarıdaki üç hattın ilk ikisinin devre dışı kalacağı konuşuluyor. Bu iki hattın kapatılması hâlinde ise, Rusya ile Avrupa arasında transit ülke konumunda bulunarak stratejik değer elde eden Polonya, Ukrayna, Belarus ve Slovakya gibi Doğu Avrupa ülkeleri, artık AB'nin enerji jeopolitiğinde söz sahibi olamayacaklar. Diğer bir ifadeyle bundan böyle ABD Hükümeti veya bazı çıkar grupları, Rusya-Almanya ilişkilerine yön vermek yahut Rus enerji şirketlerini sıkıştırmak için bu ülkeleri kullanamayacaklar.

Son yıllarda Amerikan şirketlerinin Avrupa'ya gönderdikleri LNG kargolarının payı da muhtemelen azalacak veya 2018'deki gibi katlanarak artmayacak. Bu durumda bir yandan Almanya'nın Avrupa'daki ağırlığı artarken bir yandan da Moskova'nın Berlin başta olmak üzere AB başkentlerinde -itibarı değilse bile- etkinliği artacak.

Avrupa jeopolitiğinde rekabet gerilimi tırmanırken AB'den ayrılma hazırlığındaki İngiltere aralık ayında iki büyük hareketliliğe ev sahipliği yapacak. Ayın ilk haftasında Londra'da gerçekleşecek NATO Zirvesi ve bir sonraki hafta sonu yapılacak genel seçimler, sadece İngiliz siyasetini değil aynı zamanda Avrupa'nın ekonomik yapısını ve güvenliğini de doğrudan ilgilendiriyor. Londra'daki büyük zirve yaklaşırken, Fransa Cumhurbaşkanı E. Macron'un açıklamaları, ABD Hükümeti ile Fransız Hükümeti arasında yaşanan ayrılıkları açıkça ortaya koyuyor.

Rus medyasına yansıyan haberlere göre, ABD ile ilişkilerinde derin belirsizlikler yaşayan Fransa, yakın gelecekte Rusya ile ilişkilerini geliştirmeyi planlıyor. Yeni yıl yaklaşırken Batı'da dikkat çekici bir diğer mesele de Rusya'nın Almanya ile enerji jeopolitiğinde giderek derinleşen ilişkileri. Bu ilişkilerde yer alan aktörler, Alman ve Rus yakınlaşmasında kritik rol oynuyor ve bu durum Amerikan çıkar gruplarını bir hayli rahatsız ediyor. Ayrıca Almanya-Rusya arasındaki yeni enerji hattı olan Kuzey Akım-2'nin son safhası da Danimarka krizinin çözülmesiyle aralık ayında yeniden başlayacak.

Kuzey Akım Projeleri

Soğuk Savaş sona erdiğinden beri tartışılan ancak son yıllarda daha fazla gündem olan ABD'nin global liderlik pozisyonundaki değişiklik emareleri, küresel siyaseti de belirsizliğe sürüklüyor. ABD'nin pozisyon değişikliği, elbette Avrupa ekonomisinin geleceğini, sınırlarını ve enerji güvenliğini etkiliyor. Son gelişmelere bakıldığında, AB'nin enerji güvenliğinin yakın vadede ABD ile

Rusya arasında kurulacak dengeye bağlı olduğu söylenebilir. Bu dengenin de büyük oranda Almanya ve Rusya öncülüğünde Avrupalı bir grup şirket üzerinden yapılan ortaklıklarla Avrupa'ya LNG satan Amerikan şirketlerinin karşılaşmasını idare etme becerisine bağlı olduğu görülüyor.

2003'te -Vladimir Putin iktidara geldikten dört sene sonra- Londra'nın küresel bankerlerinin Moskova'daki ortakları tarafından desteklenen dev Rus-İngiliz enerji ortaklığı TNK-BP kurulmuştu. 2005'te şansölye makamından ayrılan Alman lider Gerhard Schröder, hem bu ortaklığa destek veriyor hem de küresel bankerliğin liderlerinden *Rothschild Yatırım Bankası*'na danışmanlık yapıyordu. (Schröder, bankanın Türkiye'deki açılışına da destek vermiş, Temmuz 2006'da İstanbul'daki açılışa iştirak etmişti.) Gerhard Schröder, aynı zamanda Baltık bölgesindeki derin Rus-Alman iş birliğini yöneten isimdi. 2005'te, İsviçre'de kurulan *Nord Stream AG Konsorsiyumu*, Rus gazını Avrupa'ya aktarma projelerini masaya yatırdı. Konsorsiyumun başında bulunan ve Putin ile yakın ilişkiler kuran Schröder'den başka, konsorsiyumun idaresindeki bir diğer Alman idareci Matthias Warnig de Putin'in derin dostlarından biriydi. Konsorsiyum şirketlerinin hisseleri (*Gazprom* üzerinden) Rus devleti ve Alman şirketlerin elinde olacak şekilde ayarlanmıştı. *Nord Stream AG*, bir çift boru hattından oluşan Kuzey Akım-1'in ilk ayağını Kasım 2011'de faaliyete soktukten sonra ikinci ayağın açılışını da bir sonraki yıl yaptı.

Şirket	Menşei	Hisse (%)
<i>Gazprom</i>	Rus	51
<i>Wintershall</i>	Alman	15,5
<i>E.ON</i>	Alman	15,5
<i>Gasunie</i>	Hollanda	9
<i>ENGIE</i>	Fransız	9

Kuzey Akım-1'i inşa eden *Nord Stream* Gaz Hattı Konsorsiyumu'ndaki beş şirket ve hisseleri.

Alman enerji devi *Wintershall*, Kuzey Akım-1'den sonra *Gazprom* ile Rusya'da ortak ihaleler

almaya başladı. Elektrik üretim sektöründe Avrupa'nın önde gelen şirketlerinden Fransız *ENGIE* de Almanlarla anlaşarak konsorsiyuma katıldı. Fransızlar her ne kadar Rus-Alman enerji iş birliğinden maksimum çıkar elde etme hedefiyle Kuzey Akım'da yer tutmuş olsalar da süreç içinde Almanlarla bazı anlaşmazlıklar yaşayacaklardı.

Kuzey Akım-1'in başarıyla faaliyete geçmesiyle birlikte Kuzey Akım-2 için yeni görüşmeler başladı ve 2015'te *Nord Stream-2 AG* şirketi kuruldu. *Gazprom* ile beş Avrupalı şirket arasında yeni ortaklığın hisse paylaşımı yapıldıktan sonra, Nisan 2017'de finansörlük imzaları atıldı. Avrupalı şirketler (*ENGIE, OMV, Shell, Uniper, Wintershall*) projede %50 hisse aldılar ve her biri yaklaşık 1 milyar dolarlık yatırım yapmayı taahhüt etti. Projenin diğer yarısı ise *Gazprom*'un oldu. Kuzey Akım'daki yeni hat ortaklığında Fransızların payı önceki projeye kıyasla az da olsa yükselirken yeni projede Almanların payı azaltılıp Avusturyalı *OMV* ile *Royal-Dutch Shell* konsorsiyuma dâhil edildi.

Şirket	Menşei	Hisse (%)
<i>Gazprom</i>	Rus	50
<i>Wintershall</i>	Alman	10
<i>Uniper</i>	Alman	10
<i>ENGIE</i>	Fransız	10
<i>Royal Dutch Shell</i>	İngiliz-Hollanda	10
<i>OMV</i>	Avusturya	10

Kuzey Akım-2'yi inşa eden *Nord Stream* Gaz Hattı Konsorsiyumu'ndaki altı şirket ve hisseleri.

LNG Pazarı ve Dev Şirketlerin Yarışı

Verilere göre Avrupa'nın ithal ettiği gazın %40'tan fazlası Rusya'dan %25'i de Norveç'ten tedarik ediliyor. 2016'dan sonra sıvılaştırılmış gaz ihracatını arttıran ABD ise, bir yandan dünyanın en büyük gaz pazarı olan Avrupa'da Rusya'yı frenlemeye diğer yandan da Basra Körfezi'nde Katar ve İran üzerinde baskıyı arttırmaya çalışıyor.

Washington'da Cumhuriyetçiler iktidara geldikten sonra ABD Hükümeti çıkardığı yeni kanunlarla rakiplerine karşı askerî olmasa da ticari tehditler üzerinden yeni bir savaş politikası başlattı. 2017'de kabul edilen CAATSA'nın (ABD'nin Hasımlarıyla Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Etme Yasası) hedeflerinden biri de Rusya'nın Avrupa'da planladığı dev yatırımların önünü kesmekti. Kanuna göre ABD, *Nord Stream AG* şirketlerine yaptırım için Avrupalı partnerleriyle koordineli hareket edecekti. Fakat Rusya ile çalışan Almanya bu yaptırımlara karşı çıkınca, ABD ile Almanya arasında soğuk rüzgârlar esmeye başladı. Pek çok diğer meseleyle birlikte oluşan böyle bir iklimde Trump-Merkel görüşmeleri de bir hayli gerilimli geçti. Baskılar üzerine Temmuz 2018'de Avrupa Komisyonu Başkanı Juncker, Washington'a gidip Başkan Trump ile masaya oturdu ve yapılan anlaşmayla ABD'nin Avrupa'ya LNG satışı iki buçuk kattan fazla artırıldı. Avrupa'nın bu tavrı Amerikan şirketlerini rahatlatırsa da Kuzey Akım-2'nin inşaatı devam ediyordu ve ABD-AB hattındaki rahatsızlık sona ermiş değildi.

Amerikan enerji şirketlerinin etkisiyle Cumhuriyetçiler ve Demokratların belli bir kısmı Kuzey Akım-2'ye müdahale edilmesi gerektiği yönündeki ısrarlarını sürdürürce Aralık 2018'de ABD Hükümeti ismi geçen projedeki şirketlere karşı müeyyide başlatma kararı aldı. 2019'un ilk günlerinde Berlin'deki ABD Büyükelçisi R. Grenell, Ruslarla iş birliği yapan Alman enerji şirketleri *Uniper* ve *Wintershall*'i resmen ikaz etti. Berlin'e tayin edildiği günden itibaren yaptığı açıklamalar sebebiyle Almanya'da âdeta istenmeyen adam muamelesi gören Büyükelçi Grenell, Rusya ile çalışan Alman şirketlerini yaptırımlarla tehdit etti; çünkü Alman girişimleri, Amerikan şirketlerinin Avrupa'daki çıkar alanlarını daraltıyor, Avrupa'nın enerji güvenliğini Amerikan millî güvenlik meselesiyle irtibatlı gören Washington'un stratejilerini bozuyordu. Ne var ki Almanya önderliğinde Rus gazının Avrupa'ya getirilmesine itiraz eden sadece Amerikalılar değildi; Avrupa Komisyonu,

Avrupa'da Amerikan-Rus dengesini korumak adına Almanya ile ters düşecek adımlar atan bir yürütme organı olarak hareket ediyordu.

Bu süreçte ABD, Almanları tehdit etmekle kalmayıp Kuzey Akım-2'nin güzergâhını kesmek için Danimarka üzerinde de baskı oluşturdu. Washington ve Brüksel'de Alman-Rus iş birliğine karşı çıkan lobilerin faaliyetleri sonucu Kopenhag, Baltık'taki hat inşaatını baltalayacak bir adım atıp güzergâhın kendi kıta sahanlığından geçmesini önledi. Aynı günlerde Almanya'ya bir darbe de projeye itiraz eden Fransa'dan geldi. Bütün bu baskılar üzerine Almanya ve Avusturya kamuoyunda ABD karşıtlığını körükleyen ifadeler gündeme yerleşti.

ABD'nin kendi LNG kaynaklarını Avrupa'ya satabilmek için Avrupalı müttefiklerini böldüğüne dair görüşler, Almanca basında öne çıkarken Avrupa basını genel olarak Kuzey Akım'ın Avrupa'yı böldüğünü yazıyordu. Kuzey Akım-2 inşaatının dörtte biri tamamlanmışken Atlantik'teki diplomasi ve Avrupa jeopolitiğinde yaşananlar böyleydi. Cumhuriyetçiler ve Demokratların hem Senato'yu hem de Temsilciler Meclisi'ni Kuzey Akım aleyhinde yaptırım için kullanmaya başlaması, ABD Kongresi'ndeki farklı grupların Amerikan şirketleri lehinde Alman-Rus karşıtlığında birleştiklerini gösteriyordu.

2016'dan bu yana Avrupa siyasetindeki bir diğer büyük gelişme de Almanya ve Fransa ile Brexit pazarlığı yürüterek AB'den ayrılmaya çalışan İngiltere'nin ortaya koyduğu yeni politikasıdır. Almanya gibi Rus gazına bağımlı bir ülke olmayan İngiltere'nin 2018'de tedarik ettiği doğal gaz hacminde Norveç, Hollanda ve Katar önemli yer tutarken Rus gazının payı %1'e bile tekabül etmiyordu. Bu noktada Norveç gazının Avrupa kıtası ve Britanya Adası'nda enerji güvenliği açısından stratejik öneme sahip olduğunu da belirtmek gerekiyor. Norveç'i bu bölgelere bağlayan enerji hatları, Rusya ve diğer tedarikçiler karşısında Almanya, İngiltere ve Fransa'nın elini rahatlatıyor. Ancak Norveç'ten gelen gazın kısılmasıyla İngiltere ve bazı Avrupa

ülkelerinde gaza %5'ten fazla zam geldi. Kuzey Denizi'ndeki gaz tedarikinde azalma beklentisi, İngiliz Hükümeti'ni farklı alternatiflere yöneltti. Bu bağlamda İngiltere, 2010'dan itibaren alternatif kaynaklar sayesinde gaz talebini azaltmaya başladı. Öte yandan yenilenebilir enerjiye yatırımlarını artıran Almanya'da ise gaz ithalatı bir süre daha gerekli görülüyor. Almanya ayrıca, Rus gazının bir kısmını tüketip bir kısmını Avrupalı komşularına dağıtarak enerji merkezi olmaya da hazırlanıyor. Bu yüzden Başkan Trump, Kuzey Akım-2'nin Almanya'yı Rusya'ya bağımlı kılacağını dile getirenlerin başında geliyor. *TNK-BP* ortaklığıyla kurulan İngiliz-Rus iş birliği 2011'de çökerken aynı günlerde Alman-Rus iş birliğinin yükselişi ayrıca dikkate şayan bir durum olarak dikkat çekiyor.

Kuzey Akım-2'yi durdurmak mümkün mü?

Putin karşıtı Rus enerji danışmanı Ilya Zaslavskiy, *VOA*'ya verdiği mülakatta ABD'nin Güney Akım Projesi'ni durdurduğu gibi Kuzey Akım-2'yi de durdurabileceğini söyledi. Bilindiği üzere, Karadeniz üzerinden (Türk suları dâhilinde) Avrupa'ya bağlanması planlanan Rus gaz hattı projesi, 2014'te Ukrayna ile Rusya arasında yaşanan gerilim ve Kırım'ın işgali üzerine Batı'dan desteğini kaybetmiş ve sona erdirilmişti. Bu gerilimin temelleri ise yaklaşık 10 yıl önce Kiev ile Moskova arasında gaz transit ücretleri ve tüketimi üzerinde yaşanan ihtilaflar üzerine atılmıştı. 2018 verilerine bakıldığında Rusya'nın Avrupa'ya ihraç ettiği gazın %40'tan fazlasının Ukrayna hattı üzerinden nakledildiği görülmektedir. Buradan da Ukrayna'nın Avrupa jeopolitiğinde Rusya'ya karşı nasıl bir tampon vazifesi gördüğü ve Kuzey Akım-2'nin transit ülkeleri nasıl oyundan çıkarıp Moskova'ya ne kadar geniş bir hareket alanı sağladığı da kolayca anlaşılmaktadır. *BBC*'ye yansıyan konuyla ilgili bazı haberler de Kuzey Akım-2 ve Türk Akımı sayesinde artık Rusya'nın Ukrayna üzerindeki hatta ihtiyacı kalmayacağına dikkat çekmektedir. 2017'de gaz transit bedeli olarak

yaklaşık 3 milyar dolar gelir elde eden Ukrayna, Türkiye ve Almanya ile ilişkileri giderek gelişen Rusya karşısında bu gelirden mahrum kalma riskiyle karşı karşıyadır.

ABD ve Avrupa Komisyonu'nun baskılarıyla Kuzey Akım-2'ye kara sularından geçiş izni vermeyen Danimarka, kısa süre önce (Ekim 2019) projeye itirazını sona erdirdi. Bunun üzerine proje karşıtları ABD Kongresi'ni devreye sokup Kuzey Akım-2'de çalışan şirketler üzerinde yeniden baskı kurulmasını talep etmeye başladılar. Atlantik'te ABD-AB iş birliği lehinde ve Rusya'nın Avrupa siyaseti aleyhinde faaliyet gösteren AB'nin yürütme organı Avrupa Komisyonu, bu konuda ABD ile ortak hareket etse de Almanya'nın Avrupa enerji merkezi olma yolundaki adımları ve Rusya'nın Avrupa'da ABD ile rekabeti engellenebilmiş değil. Avrupa Komisyonu, Rusya'ya karşı adım atarken muhtemelen ABD'den Avrupa'ya sattığı gazın fiyatını kırmasını istiyor.

Sonuç olarak, Avrupa enerji pazarındaki rekabetin tedarikçi pozisyonundaki ABD ile Rusya arasında olduğu görülüyor. Ancak rekabetin iki farklı yüzü daha var: İlki, Rusya ile ortak konsorsiyumda iş yapan Avrupalı çıkar gruplarının Avrupa enerji piyasasında yer kapma mücadelesi; ikincisi ise finans açısından küresel sermayenin Avrupalı partnerleriyle Amerikalı ortakları arasındaki rekabet. Bugünkü rekabet, bir zamanlar Rus petrollerini ele geçiren Rothschild ortaklarıyla Amerikan petrolünü Avrupa'ya satmaya çalışan Rockefeller şirketleri arasındaki yarışı hatırlatıyor. Dolayısıyla tarihî petrol mücadelesinin bir benzerinin günümüzde Avrupa gaz pazarında tekerrür ettiği söylenebilir. Geçmişteki rekabet Almanya'nın önce kömüre yatırımlarını artırmasına, sonra petrol sektörüne adım atmasına yol açarken; bugün müttefikler arasında yaşanan mücadele Almanya'yı orta vadede kıtanın gaz dağıtım ve kontrol merkezi hâline getirebilir. Öte yandan müşterek uzun vadeli hedefi, yenilenebilir enerji yatırımlarını artırıp kömür-petrol-gaz-nükleer dörtlüsünden kurtulmak olan AB'nin fosilden kurtulması, yine Almanya'nın lehinde, Anglosakson ve Rus şirketlerin aleyhinde olacaktır.

